

- — (2004), "Reform of Ptolemaic Astronomy at the Court of Ulugh Beg", *Studies in the History of Exact Sciences in Honour of David Pingree*, Edited by Charles Burnett, Jan Hogendijk, Kim Plofker and Michio Yauo, Bills: Leiden.
- — (1996), "Arabic planetary theories after the eleventh century AD", *Encyclopedia of the History of Arabic science*, Routledge, London.
- Sayili, Aydin (1960), *The Observatory in Islam and it's Place in the General History of Abservatory*, Ankara.

مطالعات تاریخ اسلام

سال هشتم / شماره ۳۰ / پاییز ۱۳۹۵

تجلی باورهای دینی و مذهبی در آثار معماری ایران و عثمانی، مسجد شیخ لطف الله
اصفهان (۹۸۱-۹۹۸ق. / ۱۶۰۲-۱۶۱۹ م.) و مسجد سلیمانیه استانبول

(۹۲۹-۹۳۶ق. / ۱۵۰۰-۱۵۵۷ م.)

Süleymaniye Camii ve Kütüphanesi
181441

سهیلاچهدای پور مرادی^۱مژگان هادی پور مرادی^۲

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMANLAR

02 Temmuz 2018

چکیده: حکومت صفویان (۹۰۷-۱۱۴۲ق / ۱۵۰۱-۱۷۳۶ م.) یکی از مهم‌ترین دوره‌های تاریخی ایران به‌شمار می‌آید، چرا که طی آن ایران از ثبات و یکپارچگی برخوردار گردید، دورانی که معرف مهارت‌های معماری است. مسجد شیخ لطف الله یکی از این شاخص‌هاست. دیگر امپراتوری جهان اسلام، حکومت عثمانی (۶۹۸-۱۳۴۱ق / ۱۲۹۹-۱۹۲۳ م.) بود. مساجدی که برای سلاطین ساخته شدند، نمونه کاملی از ساختار برجسته و آیین زیباشناختی آن دوره محسوب می‌شوند. مسجد «سلیمانیه» یکی از این موارد است. سلسله‌های صفوی و عثمانی دارای گرایش‌های مذهبی بودند و بازتاب آن را می‌توان در هنر و معماری مشاهده نمود. در این پژوهش براساس روش توصیفی-تحلیلی؛ به بررسی تجلی باورهای دینی و مذهبی در آثار معماری ایران و عثمانی، مسجد شیخ لطف الله اصفهان و سلیمانیه استانبول پرداخته خواهد شد. پژوهش نشان می‌دهد باورهای دینی حاکمان و سپس، جهان‌بینی سازندگان در معماری آنها نهفته است و استفاده از دین و مذهب سنگ بنای هر دو حکومت را تشکیل می‌داد. نفوذ دین بر هنر و معماری صفوی بیش از عثمانی بود. شاید بتوان علت را در معمر بودن حکومت عثمانی جستجو نمود که اوج تأثیر باورهای دینی بر هنر صفوی، با تسامح عثمانی در مواجهه با ادیان، مقارن گردید. معمار دربار عثمانی در ابتدا کیش مسیحیت داشت. شاید به این جهت در مسجد سلیمانیه، تأثیر مسیحیت را می‌توان در کنار اسلام تسنن مشاهده نمود، در حالی که مسجد شیخ لطف الله مین بقدرات تصوف و شیعی است.

واژه‌های کلیدی: صفوی، عثمانی، باورهای مذهبی، معماری، مسجد شیخ لطف الله، مسجد

سلیمانیه

۱۹۹-۲۲۴

۱ دانشجوی دکتری باستان‌شناسی، دانشگاه تورین ایتالیا hadipoursoheila@yahoo.com

۲ کارشناس ارشد معماری، مؤسسه آموزش عالی روزبه زنجان hadipourmozhgan1@gmail.com

تاریخ تأیید: ۹۵/۰۲/۱۸

تاریخ دریافت: ۹۴/۰۸/۲۷

سلیمانیه، مسجد و مجموعه

ساختند و هم‌زمان با مسجد افتتاح کردند. ساخت برخی از ۴۵۷-۶۶۳ بخشهای کلیه، از جمله مقبره خرم سلطان (متوفی ۹۶۵) و مدرسه‌های غربی و مجراهای آب دست‌کم تا ۹۶۶ ادامه داشت. صورت نهایی مخارج مجموعه در این زمان تنظیم شده‌است. وقتنامه سلیمانیه نیز احتمالاً در همین زمان مکتوب شده‌است. گویا آرامگاه سلطان سلیمان نیز به فرمان سلطان سلیم دوم، بین ۹۷۳ و ۹۷۵ تکمیل شده‌است (نجیب‌اوغلو، ۲۰۱۱، ص ۲۰۸؛ کویان، ص ۲۹۱).

کلیه سلیمانیه. سلیمانیه بر تپه‌ای در غرب شاخ زرین قرار دارد. موقعیت این تپه در استانبول بی‌همتاست؛ چه بر شاخ زرین و کرانه‌های آناتولیایی بوسفور مشرف است و به گفته اولیاچلی (ج ۱، ص ۱۴۹، ۱۵۶)، جایی است برای سیر جهان و از دوردست نیز دیده می‌شود. این محل بخشی از باغ‌سرای عتیق (اسکی‌سرای) بود، که در ۹۴۶ بر اثر آتش‌سوزی ویران شد (همان، ج ۱، ص ۱۴۹؛ نیز - کولای و چلیک، ص ۲۵۱). سلطان سلیمان آنگاه که در پی انتقال تدریجی قصر سلطنتی به طویقایی‌سرای* بود، فرمان ساخت سلیمانیه را در شمال‌غرب این باغ صادر کرد (نجیب‌اوغلو، ۲۰۱۱، ص ۲۱۰؛ کویان، ص ۲۷۸).

حرم را، که مشتمل بر مسجد و صحن و گورستان است، بر وسیع‌ترین طبقه در میانه تپه ساختند. حرم محوطه‌ای در راستای قبله به ابعاد ۲۱۶ متر × ۵۷ متر است و از سه طرف، با دیوارهای سنگی‌ای محصور شده، که پنجره‌هایی مستطیل‌شکل با مشبک آهنی دارند، و از طرف شرق به سوی شاخ زرین باز است (اولیاچلی، ج ۱، ص ۱۵۶؛ نیز - نجیب‌اوغلو، ۱۹۸۵، ص ۱۰۶). حرم یازده ورودی با نامهای گوناگون دارد. دو ورودی اصلی آن، از جمله ورودی سلطنتی، در ضلع جنوبی است. مسجد و صحن آن در مرکز حرم و باغ گورستان در جنوب مسجد قرار دارد. گذشته از سلطان سلیمان قانونی و همسرش خرم سلطان، شمار دیگری از اعضای خانواده سلطنتی در این باغ مدفون‌اند. اتاق خادم بقعه نیز در میانه دیوار جنوبی است (اولیاچلی، همانجا؛ ایوانسرای^۵ و همکاران، ج ۱، ص ۵۷؛ نیز - گودوین^۶، ص ۲۲۴). گویا طرح آرامگاه سلطان سلیمان، که از بزرگ‌ترین مقابر عثمانیان محسوب می‌شود، برگرفته از قبه‌الصخره* است. این آرامگاه گنبدخانه‌ای است هشت‌گوش با گنبدی دویوش، که بر طاقها و ستونهایی باریک سوار است. رواقی از بیرون گنبدخانه را دربر گرفته‌است. قطعه‌ای از حجرالأسود را بالای ورودی بنا نصب کرده‌اند. قبر سلیمان در مرکز گنبدخانه و قبر دخترش، مه‌ماه سلطان*، در کنار آن است. آرامگاه خرم سلطان در جنوب شرقی باغ قرار دارد. این بنا نیز گنبدخانه‌ای

organizasyonu, Ankara 2008; Günay Kut, "İstanbul'daki yazma kütüphaneleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarih dergisi*, no. 33 (Mart 1981); Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, 2015. Retrieved Dec. 19, 2017, from www.suleymaniye.yekgovtr; TDVİA, s.v. "Süleymaniye Kütüphanesi" (by Nevzat Kaya); Kezban Yazıcı, "Türkiye'de elyazması eserlerin korunması ve restorasyonu", Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2008.

/ علیرضا مقدم /

سلیمانیه، مسجد و مجموعه، بنایی ساخته معمار سنان*، در دوره حکومت سلطان سلیمان قانونی*، در استانبول*. این مجموعه یا کلیه* یکی از بزرگ‌ترین و مهم‌ترین مجموعه‌های مذهبی و خیریه عثمانی است، که افزون‌بر مسجد و چهار مدرسه، دارالحدیث، دارالطب، مکتب، دارالشفا، عمارت عامره (دارالاطعام سلطنتی)، تابخانه/ تاوخانه (اقامتگاه درویش)، گورستان، آرامگاه سلیمان و خاصگی خرم سلطان، حمام، و چندین دکان را دربر می‌گیرد.

تاریخچه. طبق کتیبه سردر شمالی مسجد، کار ساخت مسجد در ۹۵۷ آغاز شد و هفت سال بعد، در ۹۶۴ به پایان رسید. به گفته اولیاچلی (ج ۱، ص ۱۴۹)، تهیه مقدمات کار از ۹۵۱ آغاز شده بود. بر اساس برخی شواهد دیگر، سلطان سلیمان (حک: ۹۲۶-۹۷۴)، در محرم ۹۵۵ تصمیم به ساخت مسجد گرفته بود؛ پس از عقد پیمان صلح با رقیبان اروپایی و پیش از عزیمت به نبرد با صفویان. سنان طرح بنا را با مشورت سلطان آماده کرد (کولای^۱ و چلیک^۲، ص ۲۵۲؛ نجیب‌اوغلو^۳، ۲۰۱۱، ص ۲۰۷-۲۰۹؛ کویان^۴، ص ۲۷۹). شیخ‌الاسلام ابوالسعود افندی* در ۲۷ جمادی‌الاولی ۹۵۷، در ساعتی سعد، سنگ بنای محراب را گذاشت و جهت قبله را تعیین کرد. آماده کردن بستر سنگی و ساخت پای‌بست بنا سه سال طول کشید و در ۹۶۱، اساس بنا بر زمین ظاهر شد. یک سال هم صرف تهیه و آماده کردن سنگهای بنا شد، تا اینکه در شوال ۹۶۴ مسجد افتتاح شد. سلطان کلید را در دست معمار سنان گذاشت و افتخار افتتاح مسجد را به او داد. پس از اتمام کار، گویا شاه‌طهماسب صفوی نیز به رسم تهنیت، نامه و هدایایی به دربار عثمانی فرستاد (ساعی مصطفی‌چلیبی، ص ۵۸؛ اولیاچلی، ج ۱، ص ۱۴۹، ۱۵۴-۱۵۵؛ نیز - نجیب‌اوغلو، ۲۰۱۱، ص ۲۰۷). دیگر بناهای کلیه کتیبه تاریخ‌دار ندارند. مدارس ضلع شرقی را، که پشتیبان سازه مجموعه بودند، تا ۹۵۹ و پیش از مسجد

1. Kolay

2. Çelik

3. Necipoğlu

4. Kuban

5. Ayvansaraylı

6. Goodwin

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

LITERATUR

- Akhtar, A.: *Indus Kohistan. The Distant Steppe*. Alliance Française d'Isamabad, Isamabad 1997.
- Arif, M.: „A Brief Note on Wooden Mosques in Baltistan“. *Journal of Central Asia*, Vol. 19/2, Isamabad 1988, S. 83–97.
- Bianca, S., (Hrsg.) *Karakoram. Hidden Treasures in the Northern Areas of Pakistan*. The Aga Khan Trust for Culture bzw. Verlag U. Allemandi, Genf bzw. Turin 2005.
- Biddulph, J.: *Tribes of the Hindoo Koosh*. London 1880 (Neudruck Graz 1971).
- Cacopardo, A. und A.: *Gates of Peristan. History, Religion and Society in the Hindu Kush*. Rom 2001.
- Dainelli, G.: *Paesi e genti del Caracorum*. Florenz 1924.
- Dani, A.H.: *Islamic Architecture. The wooden Style of Northern Pakistan*. National Hijra Council, Isamabad 1989.
- De Philippis, F.: *Storia della spedizione scientifica italiana nel Himàlaia, Caracoram, Turchestan Cinese (1919–1914)*. Bologna 1924.
- Frembgen, J. W.:
- *Zentrale Gewalt in Nager (Karakorum)*. Wiesbaden 1985.
- „Traditional Art and Architecture in Hunza.“ In: S. Bianca, S. 133–148.
- Jettmar, K.:
- „Schnitzwerke aus den Tälern Tangir und Darel.“ *Archiv für Völkerkunde*, Vol. 14, 1959, S. 87–118.
- *Die Religionen des Hindukusch*. Stuttgart 1975.
- Kalter, J.: *Swat. Bauern und Baumeister im Hindukusch*. Stuttgart 1989.
- Klimburg, Max:
- „The Wooden Mosques in the Northern Areas of Pakistan.“ In: Austrian Embassy, Hrsg., *Austrian Scholarship in Pakistan*. Isamabad 1997, S. 148–174.
- „Traditional Art and Architecture in Baltistan.“ In: S. Bianca, S. 149–164.
- Besprechung von Cacopardo, *Gates of Peristan. East and West*, Vol. 55, 2005, S. 502–507.
- Rese, M.: *Holzstützenmoscheen im Swat mit besonderer Berücksichtigung der Ornamentik*. M.A.These, Bonn, ca. 1992.
- Scerrato, U.:
- „Survey of wooden mosques and related wood-carvings in the Swat Valley.“ *East and West*, Vol. 31, 1981, S. 178–181, Abb. 20–36.
- „Survey of wooden mosques and related wood-carvings in the North-West Frontier. Province, 3rd Report – 1982.“ *East and West*, Vol. 33, 1983, S. 21–29
- „Labyrinths in the Wooden Mosques of North Pakistan. A Problematic Presence.“ *East and West*, Vol. 33, 1983, S. 21–29.
- „The Wooden Architecture of Swat and the Northern Areas of Pakistan. A Report of the Research carried out in 1984.“ *East and West*, Vol. 35, 1985, S. 501–515.
- Snoy, Peter: *Bagrot. Eine dardische Talschaft im Karakorum*. Graz 1975.

ABBILDUNGSNACHWEIS

Sofern nicht anders angegeben alle Abbildungen Max Klimburg.

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

01 Temmuz 2019

HAGIA SOPHIA UND SÜLEYMANIYE CAMII

Ein Vergleich

Wolf Koenigs

Der folgende Beitrag ist die Textfassung eines Vortrags, zu dem dankenswerterweise die Deutsch-Türkische Gesellschaft in Bonn und München, der Deutsch-Türkische Ingenieurverein in Frankfurt sowie die Gesellschaft der Freunde Islamischer Kunst und Kultur in München im Jahre 2002 eingeladen hatten. Der Charakter des Vortrags wird weitgehend gewahrt, eine Auswahl einschlägiger Literatur findet sich im Anhang, ohne daß Einzelnachweise geführt werden. Im wesentlichen soll an Bekanntes und oft an verborgener Stelle der angegebenen Bücher Gesagtes erinnert und dabei auf drei Aspekte des Vergleichs näher eingegangen werden, nämlich auf Raumform, Konstruktion und Lichtführung. Zur Bauausführung der Hagia Sophia können Ergebnisse von Seminararbeiten an der Technischen Universität München einige Details beisteuern.

Die Kirche der Hagia Sophia im oströmischen Konstantinopel ist das bedeutendste Bauwerk byzantinischer Baukunst, sie diente 916 Jahre lang als Kirche, 481 Jahre als Moschee und ist seit 68 Jahren (1938) ein profanes Museum „zur Freude der ganzen östlichen Welt und [um] der Menschheit ein neues Institut der Wissenschaft zu verschaffen“, wie es im Erlass von 1934 heißt. Sie wird meist im Rahmen der byzantinischen Kunstgeschichte behandelt und allenfalls ihre Vorbildwirkung auf die osmanische Baukunst gestreift. Demgegenüber soll hier – nach einigen Sätzen über ihre Konstruktion und Form – vor allem ihre Bedeutung als Moschee durch Vergleich mit der Süleymaniye Camii (1550–1556), dem „Gesellenstück“ des Architekten Sinan, dargestellt werden und dabei auf Gemeinsamkeiten, aber auch auf Unterschiede und deren Gründe hingewiesen werden. Dabei soll der Innenraum im Mittelpunkt stehen, der ja heute das Hauptelement der künstlerischen Wirkung darstellt. Demgegenüber wirkt der Baukörper heute von außen stärker konstruktiv als formal bedingt; einst jedoch, als die Plattenverkleidung aus weißem Marmor noch erhalten war und die vielen sekundären Anbauten noch nicht existierten, war die Kirche ein riesiger Baukörper von klarer Stereometrie, während das Äußere der großen Sultansmoschee stärker durch die Vielfalt von oben abgestufter Kuppeln bestimmt wird. Städtebaulich spielt die Silhouette der ehemaligen Kirche an ihrem Ort eine wichtige Rolle, auch als Vorbild für die Platzierung der Sultansmoscheen auf dem Rücken der Stadthalbinsel.

Schon zur Zeit Konstantins (Kaiser 306–337), der das damalige Byzanzion im Jahre 330 zum Regierungssitz des Römischen Reiches machte, wurde eine Basilika als Hauptkirche dieser Stadt an derselben markanten Stelle gegründet und der „Hagia Sophia“, der göttlichen Weisheit geweiht – eine durchaus sinnige Weihung für eine Staatskirche (vgl. Sprüche Salomos 8,22). Diese erste, 360 geweihte Basilika wurde durch einen 415 geweihten Neubau ersetzt, der im Jahre 532 bei dem sog. Nika-Aufstand abbrannte. Nur sechs Wochen nach dieser Zerstörung, im März 532 begannen auf Geheiß Justinians (Kaiser 527–565) die Arbeiten an dem bis heute bestehenden Gebäude, welches schon sechs Jahre später, am 27. Dezember

D 4072

Süleymaniye Külliyesi

0 MAYIS 1993

Süleymaniye külliyesi süslemelerinde üslup birliği. YANAR, Buket, Bil. Uz. İstanbul
Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1989. 111s.
Danışman: Prof.Dr.Şerare Yetkin.

5641

105 KASIM 1993

2621 GÖKER, Selma. Sultan Süleyman, architect
Sinan and Süleymaniye. *Turkish Review*, 3 / 18 - SINAN
(1989) pp.31-40 - SÜLEYMANIYE
KÜLLİYESİ
SÜLEYMANIYE
CAMII

103 ARALIK 1993

498 GÜRKAN, Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail: Süleymaniye Darüşşifa'sı. Kanuninin
ölümünün 400. yıldönümü münasebetiyle. İstanbul 1966 (Özışık Matbaası).
16 s. 8° F. 5 TL.

1181440 SÜLEYMANIYE CAMII VE İMARETİ
DARÜŞŞİFA

726.209561
BA.S Barkan, Ömer Lütfi

12000A

Süleymaniye Camii ve imareti inşaatı 1550 -
1557 / by Ömer Lütfi Barkan.- Ankara: Türk
Tarih Kurumu, 1972 - 1979.
2 vol. (xv, 393; 293 [8] p.); 31 cm.- (Türk
Tarih Kurumu yayınlarından vi. seri; sayı 10)

1. Mosques and Minarets, Turkey 2. Süley-
maniye Camii, İstanbul I. Title II. (Series)

03 Mayıs 2014

- 653 ÖZGÜR, Ediz & OSTWALD, Michael J. The Süleymaniye Camii
Süleymaniye Mosque: a computational fractal (ist)
analysis of visual complexity and layering in Sinan's masterwork. *Arq: Architectural Research Quarterly*, 16 ii (2012) pp.171-182. 181441

MARDE YAYIMLANDIKTAN
KUTUPHANEDEN DOKÜMAN

Süleymaniye Camii ve Kütüphanesi (İstanbul)
(181441)

BARKAN'IN TARİHÇİLİĞİNDE FİYAT MESELESİ VE SÜLEYMANİYE İNŞAATI

Fikret YILMAZ*

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

26 Ağustos 2015

I

Ömer Lütfi Barkan'ın meslekî hayatına ve çalışmalarının¹ geneline bakıldığında, özellikle 16. yüzyılın fiyat artışı ve para krizi meselesi hakkındaki mesaisinin ağırlıklı bir yere sahip olduğu görülür. Saray mutfağına alınan malzeme fiyatlarından tereke defterlerine ve imaretlerin mutfak harcamalarından işletme masraflarına kadar uzanan verilerden, XVI. yüzyılda mal ve eşya fiyatlarındaki dalgalanmalar ile nakit ekonomisine geçişin sancılarını anlamak için yıllar boyunca uğraştığı söylenebilir. Sonuçları XVI. yüzyılın son çeyreğinde izlenmeye başlanan fiyat artışları hakkında, Barkan 1950'lilerin ilk yıllarından itibaren çalışmaya başladı ve 1979'da vefat edinceye kadar yoğun olarak bu konuyla ilgilendi. Bu uzun mesainin sonucunda sadece bir adet analitik makale yayınladı.² Ancak bu makaleyi hazırlarken kullandığı kaynaklardan farklı sektörlere ait fiyatları gösteren verileri yansıtan belge yayınları da³, adeta bir külliyyat olarak Osmanlı iktisat tarihi literatüründeki yerini aldı.

* Bahçeşehir Üniversitesi, Osmanlı Araştırmaları Merkezi, İstanbul.

Bu makale, 12 Aralık 2009'da düzenlenen "Ölümünün 30. Yılında Ömer Lütfü Barkan Sempozyumu" na sunulan tebliğe dayanıyor. Prof. Dr. Heath Lowry, daha mesleğe adım attığı günlerde başlayan tanışıklıklarının, Barkan'ın 1979'daki vefatına kadar hoca-öğrenci ve dostluk düzeyinde devam ettiğini; Barkan'dan Osmanlı tarihi ve özellikle tahrir defterleri hakkında öğrendiklerinin mesleki hayatında belirleyici ve çok değerli olduğunu her fırsatta dile getirir. Bu nedenle, Barkan için yazılan bu makalenin, Heath Lowry için hazırlanan armağanda yer almasının iki Osmanlı tarihçisinin mesleki dayanışma ve dostluğuna uygun düşeceğine inanıyorum.

¹ Ömer Lütfü Barkan'ın hayatı ve eserleri için: Mahmut H. Şakiroğlu, "Ord. Prof. Ömer Lütfü Barkan" *Belleten*, XLIV/173 (Ankara 1980), 153-178; Ömer Lütfü Barkan, *Türkiye'de Toprak Meselesi: Toplu Eserleri I*, İstanbul 1980, ss.9-22. (Aynı eserin 905-913 sayfaları arasında Şakiroğlu'nun *Belleten*'deki nekroloji yazısının yeniden basımı bulunuyor); Halil Sahillioğlu, "Ömer Lütfü Barkan" *İFM*, 41/1-4, *Ord. Prof. Ömer Lütfü Barkan'a Armağan*, İstanbul 1985, ss.3-38.

² Makalenin ilk versiyonu 1970 yılındaki VII. Türk Tarih Kongresine(Ankara) " Türkiye Fiyat Tarihi İçin Kaynaklar" başlığı altında sunuldu. Başlıktan anlaşılacağı gibi bu bildiriye Barkan o zamana kadar fiyatlar konusunda yaptığı belge yayınlarını derli toplu bir şekilde değerlendirdi ve ilk sonuçlarını duyurdu. Aynı yıl içinde bu bildiriye makale haline getirdi ve yayınladı: "XVI. Asrın İkinci Yarısında Türkiye'de Fiyat Hareketleri" *Belleten*, 34/136 (1970), ss. 557-607. Daha sonra bu yazının gözden geçirilmiş bir versiyonu, 1973 yılında Fernand Braudel için hazırlanan armağanda yayımlandı: "Le mouvement de prix en Turquie entre 1490 et 1655", *Mélanges en l'honneur de Fernand Braudel I: Histoire économique du monde méditerranéen 1450-1650*, Toulouse 1973, ss. 65-79. *Belleten*'deki Türkçe makalenin İngilizce çevirisi de yayımlandı: "The Price Revolution of the Sixteenth Century: A Turning Point in the Economic History of the Near East", *IJMES*, 6 (1975), ss. 3-28. Benzer şekilde aynı sonuçlara değinen değişik makalelerinden söz edilebilir ancak zikredilenler fiyatlar hakkındaki uzun soluklu çalışmalarının esasını teşkil ediyor.

³ Fiyatlar hakkında Barkan tarafından yapılan belge yayınları: "Fatih Camii ve İmaret Tesislerinin 1489/1490 Yıllarına Ait Muhasebe Bilançoları" *İFM*, 23/1-2 (İstanbul 1962-1963), ss. 297-341; "Ayasofya

SÜLEYMANİYE CAMİİ ve KÜLLİYESİ (İstanbul)

-
- 1 BANU KADRİYE KIRMACI, Süleymaniye taş odaların incelemesi ve yeniden kullanım önerisi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2009
-
- 2 MEHDİN ÇİFTÇİ, Süleymaniye Dârülhadisi: XVI-XVII. asırlar, Marmara Üniversitesi, Doktora, 2012
-
- 3 TUNA KAN, İstanbul Süleymaniye Külliyesi örneğinde külliyeler için bir yönetim modeli yaklaşımı, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Doktora, 2014

MİMAR SİNAN VE SÜLEYMANİYE

İHSAN BİNGÜLER

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	91073
Tas. No:	356.141 LATV

A LATE VOYAGE

91073

TO Constantinople:

CONTAINING
An exact DESCRIPTION of the *Propontis* and *Hellepont*, with the *Dardanelis*, and what else is remarkable in those Seas; as also of the City of *Constantinople*, wherein is particularly describ'd the *Grand Seraglio* and chief Mosques.

LIKEWISE
An Account of the *Ancient* and *present State* of the
GREEK CHURCH;

WITH
The *Religion* and *Manner of Worship* of the
TURKS, their *Ecclesiastical Government*,
their *Courts of Justice*, and *civil Employments*.

Illustrated with curious and exact Draughts of the *Hellepont*, *Propontis*, *Constantinople*, the *Seraglio*, *Sancta Sophia*, and other chief Mosques, with the several Postures of the *Turks* during Prayer-time; in Fourteen Copper-Plates. The exactness whereof is attested by several famous Travellers.

The like never done before.

Published by Command of the *French King*,
by Monsieur *William Joseph Grelot*.

Made English by *J. Philips*.

London, Printed by *John Playford*, and are to be sold
by *Henry Bonwicke* at the *Red-Lyon* in
Paul's Church-yard, 1683.

214

The Turkish Mosques.

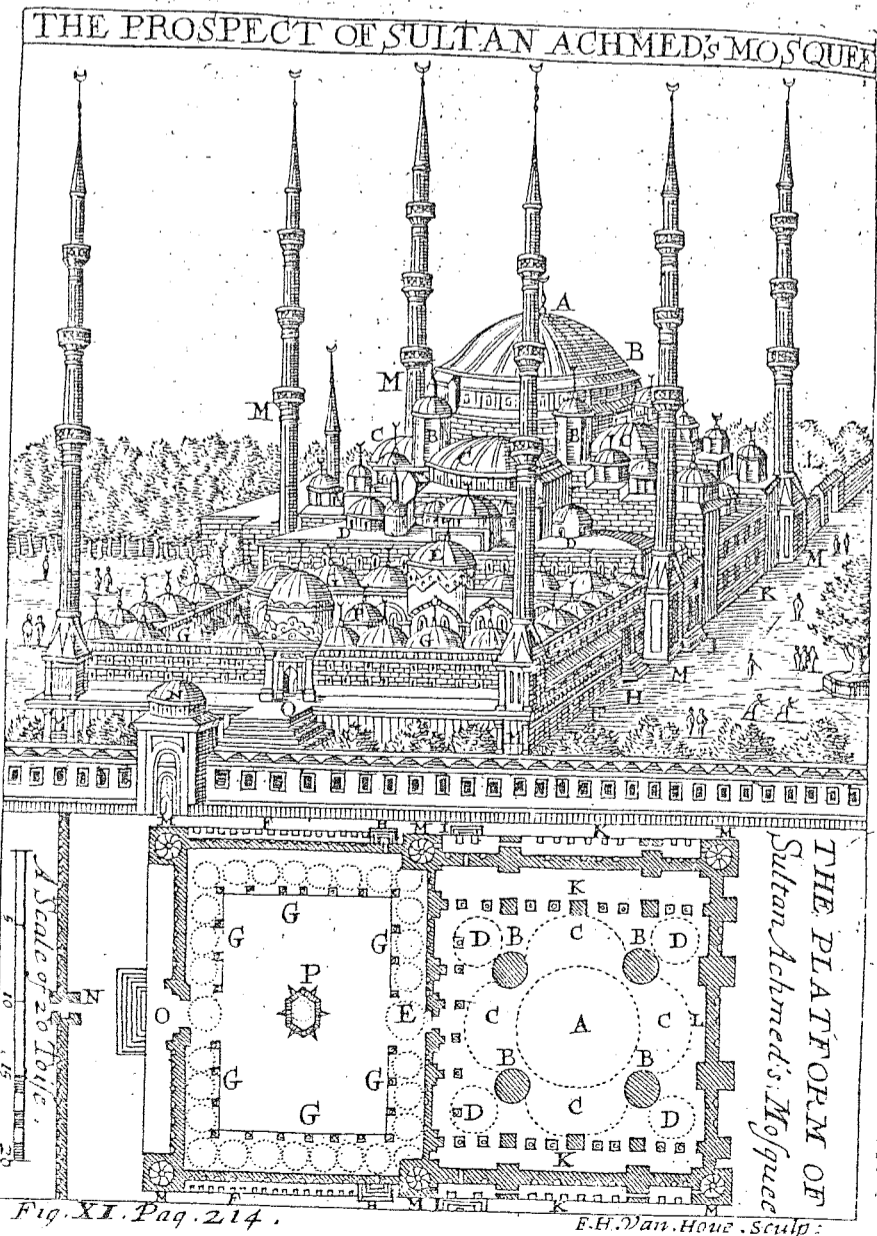

Fig. XI. Pag. 214.

E.H. Van Houe. Sculp.

H. Two doors having several steps to enter into the Court, one to the North, and the other to the South.
I. Two

The Turkish Mosques.

215-222

- I. Two other doors with steps opening into the Mosque.
- K. The outward Galleries that give admittance into the inward Galleries that answer to them, mark'd in the Platform with the letter K.
- L. The place where the *Maharab* or *Mirabe* stands.
- M. The Six Towers, each of which has Three Balconies for the *Muezzins* to call the people to Prayer.
- N. The great door of the Church-yard.
- O. The chief entrance into the Cloyster.
- P. A hexagonal Fountain cover'd with its Dome.

Of the Solimany.

IF ever Emperour of the *Turks* merited according to their Law to erect a Temple, in regard of the Conquests he had made upon the enemies of the *Ottoman Grandeur*, assuredly *Sultan Soliman* was the person, the second who bore that name, and the Fourteenth Emperour of the *Musselmen*. All the three parts of the Hemisphere serv'd only to be the large Theater where he acted the fatal Tragedies of War. The unfortunate *Rhodes* was one of the first places in *Asia*, that became the deplorable subject of his Triumphs. A good part of the Kingdom of *Persia*, of which he took upon him the Imperial Diadem at *Bagdat*, submitted to his fortune, after he had won *Herzeron*, *Irvan*, *Thauris*, and several other places. He also made himself Master of *Tunis* and *Tripoli* in *Africa*, and wrested a great part of *Hungary* from the *European Potentates*, taking the Cities of *Buda*, *Alba Regalis*, and the Fort of *Sigeth* some days even after his death at *Quinque Ecclesia*.

This Prince, (who was Proclaim'd Emperour of the *Turks* the same year that *Charles the V.* was Crown'd

A	a	L	l
B	b	M	m
C	c	N	n
Ç	ç	Ñ	ñ
D	d	O	o
E	e	Ö	ö
Ä	ä	P	p
F	f	R	r
G	g	S	s
Ğ	ğ	Ş	ş
H	h	T	t
X	x	U	u
I	ı	Ü	ü
İ	i	V	v
J	j	W	w
K	k	Y	y
Q	q	Z	z

BİR

TÜRK DÜNYASI İNCELEMELERİ
DERGİSİ

4

İstanbul, 1995

6

NIHAT ÖZTOPRAK

Gülden SAĞOL	<i>Journal of Turkish Studies = Türklük Bilgisi Araştırmaları Dergisi'ndeki Makalelerin Dizini (1977-1994)</i>	173-194
Ahmet ŞİMŞİRGİL	Kayserili Halil Paşa'nın Hayatı ve Gazâ-Nâme'si.....	195-207
Abdurâop Polat TAKLİMAKANİ	Uygur Tilidiki Uzun Sozuq Tavuşlar Toğrisida.....	209-223
Gülzade TANRIDAĞLI	Abdürrahim Ötkür.....	225-226
Ahmet TAŞAĞIL	Kutlug Kagan ve II. Gök-Türk Devleti'nin Kuruluşu.....	227-243
Ömer Faruk YALDIZKAYA	Karaçay Ağıtları.....	245-256
Mehmet YARDIMCI	Manas Destanı'nda Geçen Halk Kültürü Değerlerinin Günümüzdeki İzleri.....	257-266

DEĞERLENDİRMELER

İnci Enginün: <i>Abdülhak Hamid'in Mektupları</i> . İstanbul, 1995. 464 s. (Dergâh Yayınları: 156, Abdülhak Hâmid Külliyyatı: 5. ISBN: 975-7462-80-2). (Şehnaz ALIŞ)	267-274
Emine GÜRSOY-NASKALİ: <i>Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık</i> . İstanbul, 1995, 383 s. (Türkiye Jokey Kulübü. ISBN yok). (Sebahat DENİZ)	274-279
Ahmet Atillâ ŞENTÜRK: <i>Ahmed Paşa'nın Güneş Kasidesi Üzerine Düşünceler</i> . İstanbul 1994, 97 s.+1 pl. (Enderun Yayınları: 38, ISBN 975-7658-17-0). (Metin AKAR)	279-284
Nadejda N. Kurpeşko TANNAGAŞEVA-Şükrü Halûk AKALIN: <i>Şor Sözlüğü</i> . Adana, 1995. VII+141 s. (Türkoloji Araştırmaları: 2, Sözlük Dizisi: 1. ISBN 975-8018-01-9). (Ceval KAYA)	284-288
Ahmet TAŞAĞIL: <i>Gök-Türkler</i> . Ankara, 1995, 8+197+24 s. (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Dizi VII, Sa. 160, ISBN 975-16-0.688-8). (Mehmet Emin AĞAR)	288-291
Yazarların Adresleri.....	293-294
Yayın İlkeleri.....	295
Türk Dünyası Ortak Alfabetesi.....	296

Bir 4 1995 7-28 İstanbul.

ÜÇ SÜLEYMANIYE*

Hasan AKAY

Bu yazıda biz, modern Türk şiirinde kendilerine mahsus bir ifade ve üslûba sahip üç şairimizin Süleymaniye camiine bakış açılarını karşılaştırmak istiyoruz. Şüphesiz eski şiirimizin ustaları da, Süleymaniye gibi mimarî şaheserlerimizle doğrudan doğruya veya dolaylı olarak ilgili şiirler yazmışlar, kültürlerinin ve dünya görüşlerinin yarattığı bir üslûp ve atmosfer ortaklığı içinde kendi mizaçlarının eserlerini vermişlerdir. Bunlar içinde de değerli olanlar vardır ve bunların kendi aralarında mukayesesi de değişik görüntüler ortaya koyacaktır. Meselâ Taşlıca Yahya Bey, Kanûnî Sultan Süleyman'a sunduğu bir kasidenin nesib bölümünde, Süleymaniye camiini ayrıntılı biçimde tasvir etmektedir. Modern şairlerin tasvirleriyle Yahya Bey'inkiler pek çok noktada benzerlikler arzmemektedir. Bu, şairlerin sahip oldukları kültür ve dünya görüşü ile birlikte değişen devlet yapısı ve farklılaşan değerlerle ilgilidir. Divan şairleriyle modern şairlerin aynı nesneye/esere bakış tarzlarını, kattıkları değerleri karşılaştırmak, sadece nelerin değil, fakat bunların aynı zamanda nasıl değiştiğini ve hangi ifadelere büründüğünü tespit etmek bakımından yararlı olacaktır. Ancak biz,

* Sanat eserlerinin belli açılardan birbiriyle mukayesesi esas olan bu tür çalışmalar daha önce de yapılmıştır. Buna misal olarak bkz.: Zeynep Kerem, "Üç Ezan Sesi", *Türk Kültürü*, sayı: 185, s. 303-305 (Bu yazıda Tefik Fikret'in "Sabah Ezanı", Mehmed Akif'in, "Ezanlar"ı ve Yahya Kemal'in "Ezan-ı Muhammedî" şiiri mukayese edilmiştir); "Üç Bayram Şiiri", *Türk Edebiyatı*, C. IV, S: 39, Ocak 1977, s. 22-23 (Bu yazıda Tefik Fikret'in "Halûk'un Bayramı", Mehmed Akif'in, "Bayram"ı ve Yahya Kemal'in "Süleymaniye'de Bayram Sabahı" şiirleri mukayese edilmiştir). Şüphesiz bunda, kültürümüzde yeri olan belli sayılardan biri olan "üç" sayısının büyüğü kadar, hatta daha çok, ilmi temâyüllerden kaynaklanan sebepler de sözkonusudur. Pek tabiidir ki bakış açılarının çeşitliliğini vurgulayan bu sayı, beşe ona kadar çıkarılabilir. Fakat bu tür yazılarda, üst başlıkların genellikle bir nevi "tasarlanmış şimşekler" gibi düşünüldüğü veya en azından böyle bir tesir uyandırması istendiği, dolayısıyla yazının -maksadı açısından- üst düzeyde kendisini gerçekleştirme arzulanmışlığı müşahade edilmektedir.

İsmail Hakkı + Kaya

İstanbul 1989.

Birinci Baskı.

Yayımlayan: Muhittin Salih Eren

ISBN 975-7622-05-2

Süleymaniye Camii

25 TEMMUZ 1998

89-34-Y-70-0009

©

EREN Yayıncılık ve Kitapçılık Ltd. Şti.

Merkez : Tünel, Sofyalı Sokak 34, Beyoğlu - İSTANBUL. Tel.: 151 28 53 - 152 05 60

Şube : Sahaflar Çarşısı No.: 16 Beyazıt - İSTANBUL. Tel.: 522 85 31

Diğer için
Koparı, cebine

XVI. - XVII. yüzyıllarda Süleymaniye Camii ve Bağlı Yapıları

TANJU CANTAY

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Kütüphanesi	
Kayıt No. :	9730
Tasnif No. :	726.2 CAN.0

6.11.016

E EREN

Yayıncılık ve Kitapçılık Ltd. Şti.

SÜLEYMANİYE KÜLLİYESİ

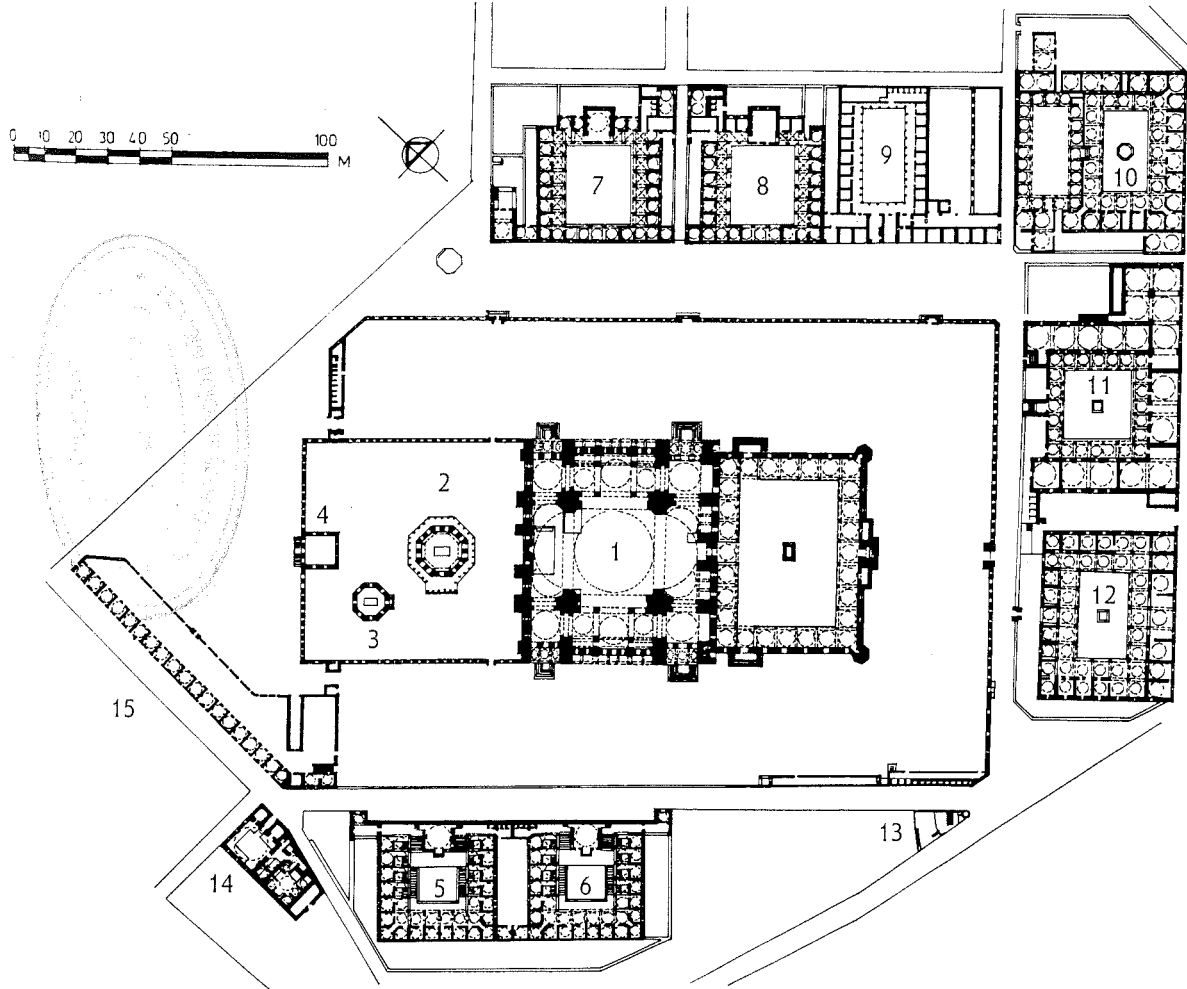
Eminönü ilçesi'nde, kendi adıyla anılan semttedir.

Türkler için Süleymaniye bir cami olmaktan çok, kurumlaşmış bir sosyal düşünce, bütün bir tarihi özümseyen bir imgedir. Roma'da San Pietro, Paris'te Notre Dame, Londra'da Saint Paul gibi, İstanbul'da da Süleymaniye kent imgesi ile bütünleşmiştir. İmparatorluğun en simgesel yapısı, peyzaj içindeki konumu ile kentin en güzel silüetinin egemen ögesidir. Mimar Sinan'ı ve I. Süleyman'ı (Kanuni) (hd 1520-1566), yani en erdemli sanatla en büyük politik gücün anılarını birleştirmektedir. Osmanlı döneminin bu en büyük külliyesi, eğitim merkezi olması, imaret, hastanesi, çevresindeki güzel ve havadar mahallede oturan ekabiri, Ağa Kapısı ve Eski Saray gibi yapıları, sultanların cuma namazları için sık sık gelmeleri, çarşı bölgesine yakınlığı ve Haliç'e bakan dış avlusunun, Evliya Çelebi'nin dediği gibi, dünyayı seyreden olağanüstü konumuyla İstanbul yaşamının odaklarından biriydi.

Süleymaniye Külliyesi mimarlık tarihinin en büyük şantiye organizasyonlarından biriyle gerçekleştirilmiştir. Osmanlı klasik döneminin yapı tekniğindeki en üst düzeyini ve yapı ekonomisini belgelediği gibi, Osmanlı kent yaşamında büyük sultan vakıflarının sosyal ve simgesel rolünü açıklama açısından da eşsiz bir tanıktır.

97. Süleymaniye Külliyesi'nin vaziyet planı.

1. Cami
2. I. Süleyman Türbesi.
3. Hürrem Sultan Türbesi.
4. Türbedar Odası.
5. Rabi Medresesi.
6. Salis Medresesi.
7. Evvel Medresesi.
8. Sani Medresesi
9. Tıp Medresesi
10. Bimarhane.
11. Darüzzıyafe.
12. Tabhane.
13. Mimar Sinan Türbesi.
14. Hamam.
15. Darülhadis Medresesi.

İndelot + kapak

Diğer kan kapalı celti

Süleymaniye Camii

25 TEMMUZ 1992

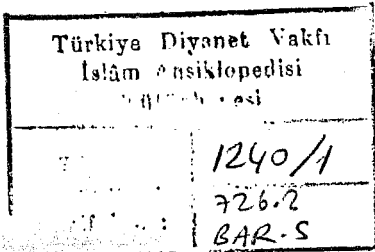
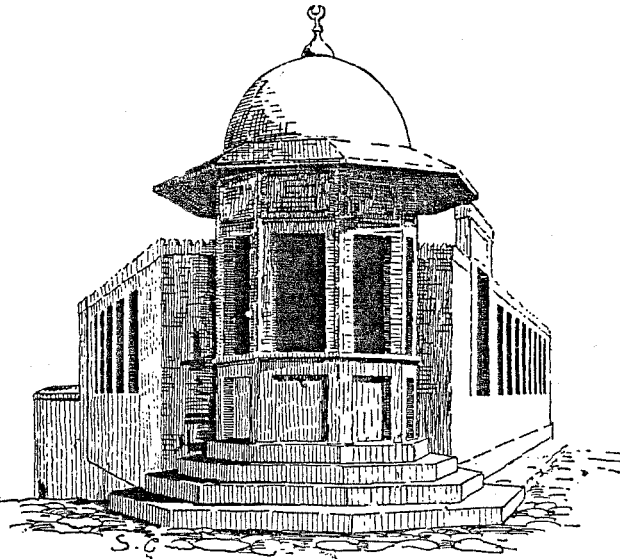
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARINDAN
VI. SERİ — Sa. 10

ÖMER BARKAN

SÜLEYMANIYE CAMİ VE İMARETİ İNŞAATI

(1550-1557)

I. Cilt

من زوجته الأولى. مال أواخر حياته إلى اللهو والمجون، وشرب المسكرات والأفيون، فوضعت روكسلانه في غرفة خاصة بعدما أصيب بداء المفاصل، وأجبرته على النزول لابنه سليم الثاني، توفي سليمان الأول في اصطنبول ودفن في جامع السليمانية الذي بناه فيها.

محمود عامر

رجال البحر خير الدين بربروس وطرغوت وبيالى ومن قادة الجيش فرهاد باشا وأرسلان باشا وحمزة باشا، ومن الكتاب جلال زاده ومحمد إيفرى عبدي ومن الفقهاء أبو السعود أفندي. مما يؤخذ على السلطان سليم القانوني انقياده الكامل لزوجته اليهودية، فبتوجيه منها قتل فاتح العراق إبراهيم، وقتل ابنه مصطفى

وحرر طرابلس الغرب (ليبيا) من أيدي فرسان القديس يوحنا.

يعد السلطان سليمان القانوني من أعظم ما أنجبه البيت العثماني، فقد كان عالماً محباً للعلم والعلماء، شجع الأدب والأدباء وأغدق عليهم الأموال، كما شجع الفنون. نبغ في عهده عدد من رجال السياسة، من أمثال إبراهيم باشا ورستم باشا وصوقلى باشا، ومن

مراجع للاستزادة:

- شكيب أرسلان، تاريخ الدولة العثمانية، تحقيق حسن سويدان (بيروت ٢٠٠١).
- روبر ماثران، تاريخ الدولة العثمانية (القاهرة ١٩٩٣).
- محمد بك فريد، تاريخ الدولة العلية العثمانية، تحقيق إحسان حقي (بيروت ١٩٨١).
- محمود علي عامر، تاريخ الدولة العثمانية، تاريخ ووثائق (دار الرحاب، دمشق ٢٠٠١).
- يوسف بك أصف، تاريخ سلاطين بني عثمان (القاهرة ١٩٩٥).

■ سليمان القرمطي - القرامطة

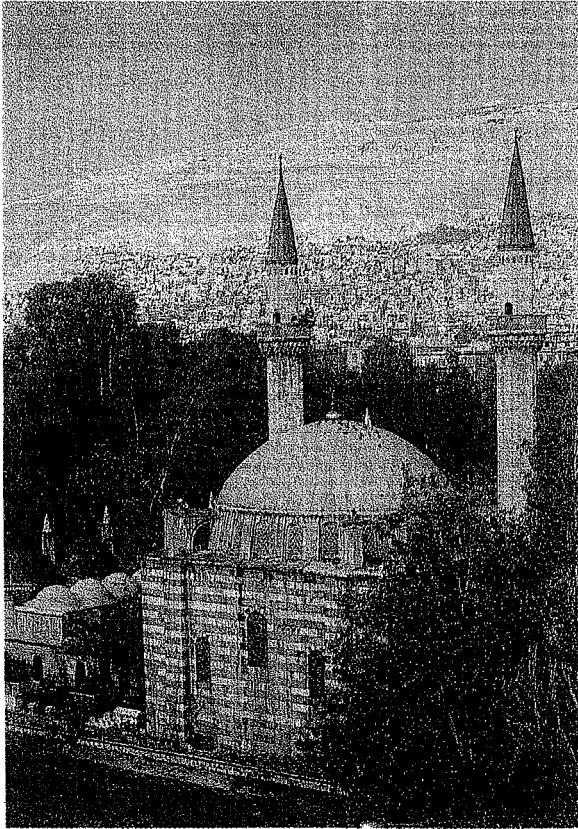
■ السليمانية (التكية -)

بردى، وفي جنوبه نهر بانتياس، وفي غربه المرج الأخضر، وفي جهته الشرقية

يقع مبنى التكية السليمانية في أجمل بقعة في دمشق، ففي شماله نهر

بعدما استولى الأتراك على أدرنة عام ١٣٦٢م، وعلى القسطنطينية عام ١٤٥٣م امتدت امبراطوريتهم إلى سورية وعدد كبير من البلاد العربية والبلقانية، وأصبح طابع عمارة مباني عاصمتهم اصطنبول سائداً، ويعد مبنى التكية السليمانية في دمشق من روائع العمارة الإسلامية العثمانية، وأجمل هدية معمارية من السلطان سليمان القانوني العظيم Le magnifique إلى دمشق العروبية والإسلام.

شيد مبنى التكية السليمانية في مكان مبنى قصر الأبلق المملوكي الذي بناه السلطان المملوكي الظاهر بيبرس البندقداري غربي مدينة دمشق القديمة، وقيل إن تيمورلنك (١٣٣٦ - ١٤٠٥م) أقام فيه في أثناء حصاره مدينة دمشق عام ١٤٠٠م، كما أقام فيه السلطان سليم الأول (١٤٦٧ - ١٥٢٠م) في طريقه إلى مصر وعودته إلى عاصمته.

التكية السليمانية
ويبدو المسجد الكبير ذو الطراز العثماني الذي صممه المعمار سنان مع صحن المسجد والأروقة وخلفها تكايا الطلاب